

Metų žodžio ir Metų posakio rinkimai:
galėjo MELAGIENA, KAUKĖ ir
IYGNEŠIŲ TAUTOS NESUSTABDYSI!

Metų žodžio ir Metų posakio rinkimai: balsavimo sąrašai ir į sąrašus netelpanti kūryba

Nuo 2017 m. Lietuvių kalbos draugija (LKD), Lietuvių kalbos institutas (LKI) ir portalas „Alfa.lt“ (iki 2019 m. - „Lietuvos žinių“ dienraštis ir portalas) rengia Metų žodžio ir Metų posakio rinkimus. Kaip rašoma nuostatuose, šių rinkimų tikslas - skatinti visuomenę domėtis dabartinėje viešojoje lietuvių kalbos vartosenoje vykstančiais reiškiniais. Renkamas žodis ir posakis turi atspindėti tų metų visuomenės nuotaikas ir gyvenimo aktualijas, taikliausiai įvardyti naujus, konkrečiam metui būdingus reiškinius.

Rita URNĖŽIŪTĖ, Lietuvių kalbos draugija

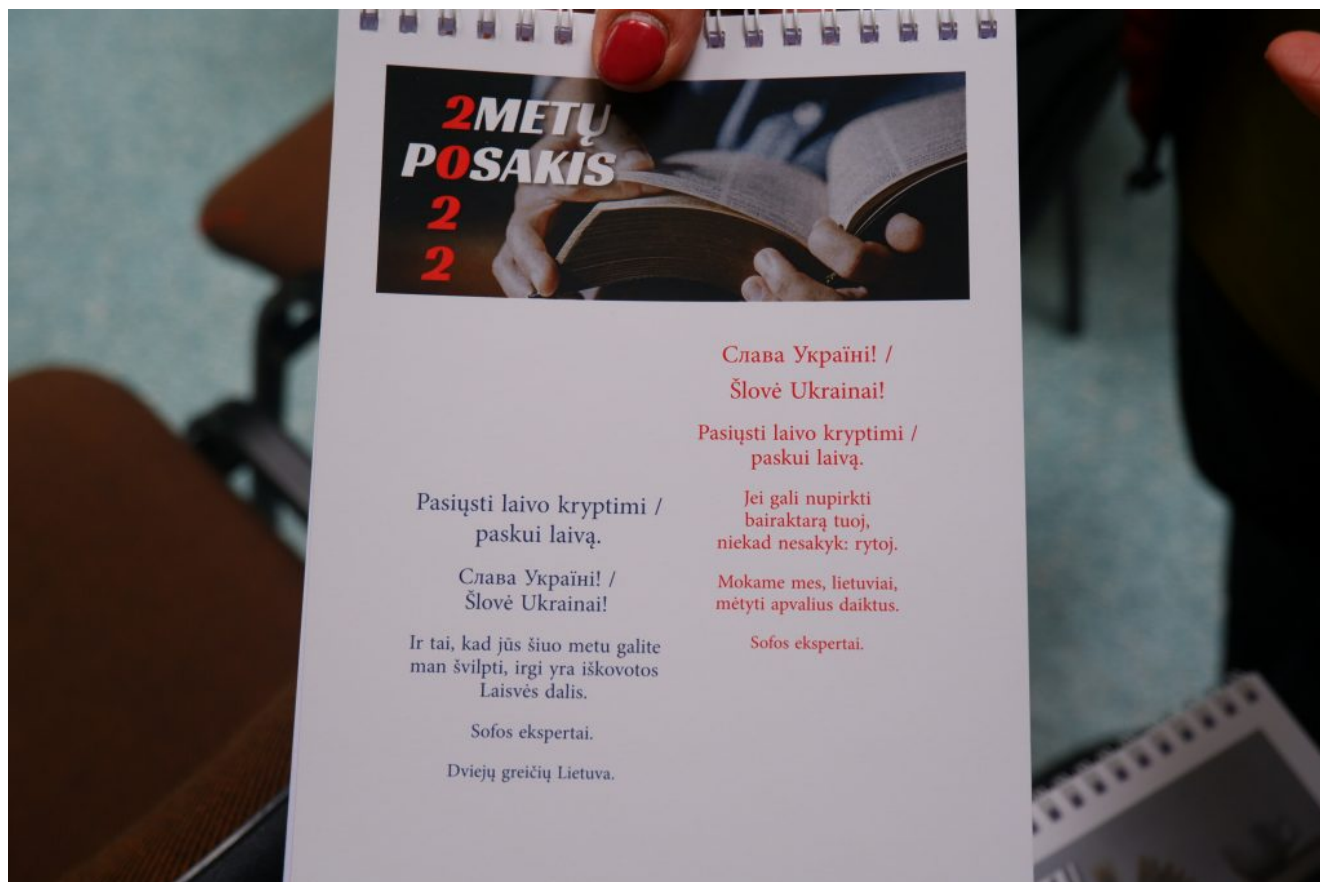
PASAULIOLIETUVIS.LT

Trumpai apie rinkimų taisykles

Žodžius ir posakius visus metus siūlo visuomenė ir komisijos nariai. Siūlymai siunčiami elektroniniu paštu metuzodis@gmail.com arba teikiami pildant apklausos formą Metų žodžio feisbuko paskyroje.

Apibendrinusi sukauptus žodžių ir posakių sąrašus, komisija sudaro balsavimo dešimtukus. Sausio 20 d. portale „Alfa.lt“ pradedamas internetinis balsavimas. Kad balsuotojams būtų lengviau apsispręsti, komisijos nariai portale kasdien pristato po žodį ar posakį iš balsavimo dešimtukų, supažindina su kitose šalyse rengiamų panašių rinkimų rezultatais. Kol vyksta internetinis balsavimas, savo žodį ir posakį taip pat renka komisijos nariai. Visuomeninėje komisijoje dirba

dr. Agnė Aleksaitė, Virginijus Gasiliūnas, Laimantas Jonušys, Ovidijus Lukošius, Vilmantas Pupkis, akad. prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia, Rita Urnėžiūtė, prof. habil. dr. Kazimieras Župerka. Ir visuomenės, ir komisijos balsavimo rezultatai skelbiami vasario 21 d., Tarptautinę gimtosios kalbos dieną.

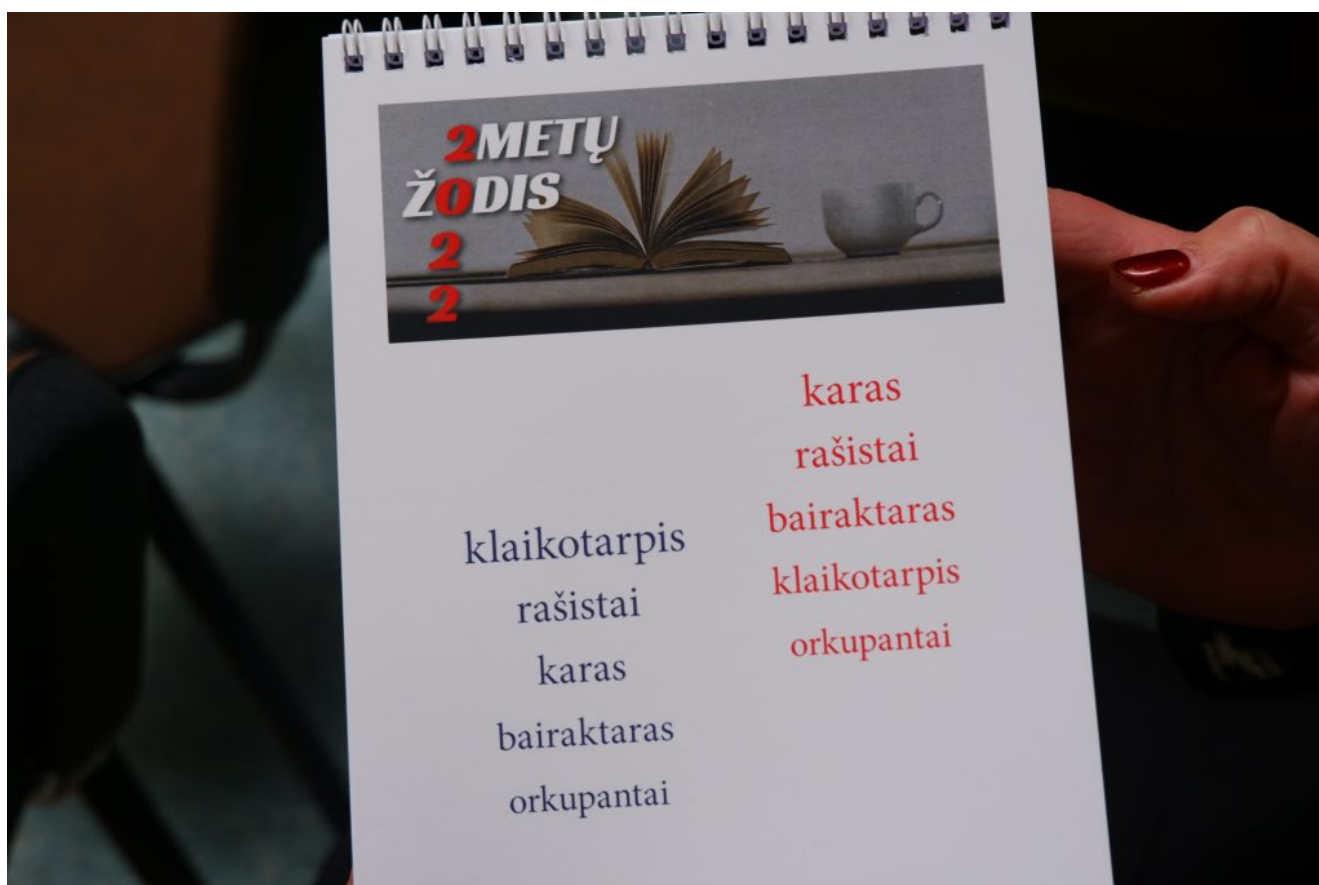

2022 m. rinkimų suvenyrai. Karinos Kropaitės nuotr.

Rinkimų nugalėtojai - kas jie?

Organizatoriams kasmet pasiūloma po keliasdešimt žodžių ir posakių. Komisijai tenka nemažai padirbėti, kol sudaromi ryškiausių, konkrečių metų gyvenimą geriausiai atspindinčių žodžių ir posakių sąrašai. Kartais siūlymų būna tiek daug, kad prašyte prašosi sugalvojama nauja nominacija. Taip nutiko susidūrus su pirmųjų koronaviruso pandemijos metų naujadarų gausa. LKI kaupiamą Naujažodžių duomenyną (LKND) per 2020 m. papildė keliasdešimt su pandemija susijusių naujažodžių, vadinamųjų koronalogizmų. Tad Metų žodžio rinkimų komisija nutarė rinkti ne tik 2020-ųjų Metų žodį ir Metų posakį, bet ir Metų naujadarą. Juo tapo *iškištanosis*, -ė „kas nešioja kaukę, nepridengdamas, -a ja nosies“.

Žvelgiant į septynerių rinkimų rezultatus matyti, kas kiekvienais metais Lietuvos žmonėms buvo svarbiausia, kokios temos ir problemos sulaukė didžiausio atgarsio.

2022 m. rinkimų suvenyrai. Karinos Kropaitės nuotr.

Visuomenės išrinktas Metų žodis

2023 m. *Radarom!* – radarų Ukrainai pirkimo akcija

2022 m. *klaikotarpis* „klaikus metas“

2021 m. *išcvirkinimas* „Petro Cvirkos paminklo pašalinimas iš Vilniaus skvero“

2020 m. *melagiena* „melaginga naujiena“ – 2020 m. gyvenimo aktualija

2019 m. *gaisras* – dažna 2019 m. stichinė nelaimė Lietuvoje ir pasaulyje

2018 m. *veryganas, -ė* „kas aktyviai palaikė alkoholio ribojimus ir apskritai visą tuometinio sveikatos ministro politiką“

2017 m. *švaistuomenė* „švaistyti linkusi visuomenė“ – žodis, pavartotas

telekomunikacijų bendrovės reklamoje

Komisijos išrinktas Metų žodis

2023 m. *Radarom!* – radarų Ukrainai pirkimo akcija

2022 m. *karas* – Rusijos pradėtas karas Ukrainoje

2021 m. *skiepai / skiepas* 1. „preparatas, skirtas imunitetui sudaryti“; 2. „to preparato dozė“

2020 m. *kaukė* – 2020 m. gyvenimo aktualija

2019 m. *trinkelizacija* „viešųjų erdvių klojimas trinkelėmis“

2018 m. *šimtmetis* 2018 m. minėtas Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metis

2017 m. *nuošliauža* 1. „žemių masė, atitrūkusi nuo šlaito ir nuslinkusi žemyn“; 2. „šiek tiek kvaištelėjęs, nenuovokus žmogus“ – Gedimino kalno tvarkymo aktualijos

Internautų išrinktas Metų posakis

2023 m. *Kiekvienam savas Atlantas* (Aurimas Valujavičius apie atkaklumą siekiant tikslo)

2022 m. *Pasiųsti laivo kryptimi / paskui laivą* (iš posakio *Русский военный корабль, иди на**** atsiradusi eufemistiška frazė)

2021 m. *Ėjo vaikučiai į mokyklėlę: Teams Teams Teams, Zoom Zoom Zoom į mokyklėlę!* (apie nuotolinį ugdymą)

2020 m. *Knygnešių tautos nesustabdysi!* (Panevėžio miesto meras apie žmonių pastangas pergudrauti karantino ribojimus)

2019 m. *Mes dzūkai – ne paspirtukai!* (Alytaus miesto meras apie centrinės valdžios ir alytiškių laikyseną didžiojo Alytaus gaisro dienomis)

2018 m. *Viešpatie, te Lietuva būna vilties švyturiu!* (popiežiaus Pranciškaus linkėjimas Lietuvai)

2017 m. *Laikausi kaip Gedimino kalnas!* (dviejų Alytaus bibliotekininkių reakcija į

Gedimino kalno būklę)

Komisijos išrinktas Metų posakis

2023 m. *Kiekvienam savas Atlantas*

2022 m. *Слава Україні! / Šlovė Ukrainai!* (2022 m. visuotinai paplitęs šūkis)

2021 m. *Dėl ko šiandien riesimės?* (Gintaras Grajauskas apie visuomenės susipriešinimą)

2020 m. *Knygnešių tautos nesustabdysi!*

2019 m. *Mes dzūkai – ne paspirtukai!*

2018 m. *Vaikų teises iškviesiu!* (reakcija į 2018 m. vykusias diskusijas dėl vaikų teisių)

2017 m. *Laikausi kaip Gedimino kalnas!*

2023 m. Metų žodžio ir Metų posakio rinkimų aptarimas Lietuvių kalbos institute. Karinos Kropaitės nuotr.

Apie ilguosius siūlymų sąrašus

Kaip jau minėta, žodžius ir posakius rinkimų organizatoriams gali siūlyti visi. Siūlomus žodžius turinio ir reikšmės požiūriu galima padalyti į dvi grupes: 1) žodžiai, atspindintys bendrąsias gyvenimo aktualijas, daugiau ar mažiau paplitę vartosenoje, suprantami įvairioms visuomenės grupėms ir jų atpažįstami; 2) žodžiai, rodantys siekį emociškai įvardyti kokį nors dalyką, perteikiantys asmeninį, dažniausiai spontanišką įvykio ar reiškinio vertinimą. Susiklosčius palankioms aplinkybėms, antrosios grupės žodžiai gali išplisti ne vien jų autoriams artimoje aplinkoje, bet ir didesnėje kalbinėje bendruomenėje.

Siūlomus posakius sąlygiškai galima skirstyti į tokias grupes: 1) viešumai skirti viešų asmenų posakiai, įgavę apibendrinamąją, kalbinei bendruomenei svarbią reikšmę; 2) tokią pat apibendrinamąją reikšmę įgavę neviešų asmenų posakiai, iš privačios vartosenos patekę į viešąją; 3) perdirbti, prie gyvenamojo meto aktualijų pritaikyti kalbinei bendruomenei pažįstamos kultūrinės aplinkos (tautosakos, literatūros, populiariosios kultūros ir kt.) elementai.

2023 m. rinkimų suvenyrai. Karinos Kropaitės nuotr.

Siūlymų sąrašuose - aktualizuoti ar naujų reikšmių įgavę žodžiai

Bendrąsias gyvenimo aktualijas pavadinančius žodžius į Metų žodžio rinkimų sąrašus paprastai pastūmėja kokie nors svarbūs įvykiai, visą kalbinę bendruomenę jaudinantys reiškiniai. Tokių žodžių pavyzdžiai galėtų būti *kalnas* „Gedimino kalnas“ (2017), *šimtmetis* - Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metis (2018), *mokytojai* - mokytojų streikas (2018), *kirtimas* - nesutarimai dėl kertamų miškų (2018), *gaisras* - dažna 2019-ųjų stichinė nelaimė Lietuvoje ir pasaulyje (2019),

gerovė – Gitano Nausėdos rinkimų kampanijos išpopuliarintas žodis (2019), *kaukė* „veido apsaugos priemonė“ (2020), *protrūkis* „didelis ligos atvejų pagausėjimas“ (2020), *skiepai* „preparatas, skirtas imunitetui sudaryti“ (2021), *karas* – Rusijos pradėtas karas Ukrainoje (2022), *čekiukas* „savivaldos politikų išlaidas pateisinant kasos čekis“ (2023).

Atskira grupelė – kalbinei bendruomenei seniai pažįstami, bet naujų reikšmių įgavę žodžiai: *nuošliauža* 1. „žemių masė, atitrūkusi nuo šlaito ir nuslinkusi žemyn“ (LKŽe), 2. juok. „šiek tiek kvaištelėjęs, nenuovokus žmogus“ (2017); *nuotolinis* „veikiantis ar atliekamas per atstumą“ (2020) (pastebėtas šio būdvardžio polinkis daiktavardėti: „Mano vaikui nuotolinis patinka“; „Nebijom mes to nuotolinio“; „Nieko gero jie per tą nuotolinį neišmoks“; „Kas nori mokytis, tas ir mokosi, joks nuotolinis netrukdo“, ir kalbos vartotojų polinkis kurtis perdirbinių: juok. *nuo(s)tolinis mokymas(is)*, *nuo(s)tolinis gyvenimas*); *skiepas* 2. „preparato, skirto imunitetui sudaryti, dozė“ (2021) (savita reikšme imta vartoti vienaskaitos forma); *čekistas* „čekiukų skandalo dalyvis: politikas, nesąžiningai rinkęs čekiukus patirtoms išlaidoms kompensuoti“ (2023) (plg. *čekistai* „Rusijos ypatingosios komisijos kovai su kontrrevoliucija ir sabotažu, arba Čeka, Sovietų Rusijos pirmosios politinės policijos (1917–1922), darbuotojai. Kartais čekistais vadinami ir vėlesnių SSRS saugumo institucijų darbuotojai“, eVLE).

2023 m. rinkimų suvenyrai. Karinos Kropaitės nuotr.

Siūlymų sąrašuose - naujadarai

Rinkimų organizatoriams žmonės pasiūlo savo sukurtų ar vartosenoje pastebėtų naujadarų. Tarp jų nemaža kontaminacinių darinių, ypač su dėmenimis *-matas* ir *-busas*: *maistomatas* „internetinės maisto produktų prekybos terminalas“ (2018), *knygomatas* „knygų išdavimo automatas“ (2019), *kaukomatas* „automatas, iš kurio galima nusipirkti apsauginę medicininę kaukę koronaviruso pandemijos metu“ (2020), *skiepobusas* „autobusas, kuriame skiepijama nuo COVID-19“ (2021), *pasobusas* „autobusas, kuriame galima atsiimti galimybių pasą, įrodantį pasiskiepėjimą nuo koronaviruso arba persirgimo COVID-19 faktą“ (2021). (Apie kontaminaciją – lietuvių kalboje populiarėjantį žodžių darybos būdą, kai naujas žodis atsiranda susimaišius dviem ar keliems žodžiams, plačiau žr. Murmulaitytė 2019: 116–118).

Iš įdomesnių kontaminacinių darinių prisimintini *melagiena* (*melagienos*) „melaginga naujiena“ (angl. *fake news*) (2017, 2020), *biurozauras* „keletą dešimtmečių įstaigai, dažniausiai valstybinei, vadovaujantis asmuo“ (2017), *Vilnecija* „Vilnius po 2017 m. birželio liūtis“ (2017), *knygantinas* „knygų skaitymas per karantiną“ (2020), *profansionalas* „profanas, kuris įsivaizduoja esąs profesionalas“ (2018), *Tiltanikas* „nuvirtęs, pasviręs ir pusiau į orą iškilęs Alfonso Meškinio (Kleboniškių) tiltas, primenantis skęstantį *Titaniką*“ (2023), *NATOSTOGOS* „atostogos [Kaune] per NATO viršūnių susitikimą Vilniuje“ (2023).

LKI direktorė dr. Albina Auksoriūtė apdovanoja žodžio NATOstogos autore Agnę Poderytę. Karinos Kropaitės nuotr.

Iš dūrinių bene populiariausi – su dėmeniu *-nešys*, *-ė*: *užkandnešys*, *-ė* „kas nešiojasi į mokyklą Sveikatos apsaugos ministerijos nerekomenduojamus užkandžius“ (2018), *kauknešys*, *-ė* „kas veža kaukes į Lietuvą iš Kinijos, nepaisydamas ten galiojančio draudimo jas eksportuoti (kad pakaktų vidaus rinkai)“ (2020), *kovidnešys*, *-ė* „COVID-19 ligos platintojas, nepaisantis karantino reikalavimų“ (2020), *virusnešys*, *-ė* „viruso platintojas, nepaisantis karantino reikalavimų“ (2020), *vaistanešys*, *-ė* „kas gabena į Lietuvą vaistus, kuriais čia prekiauti neleidžiama“ (2020). Bendras jų visų reikšmės dėmuo – „nešti, nešioti, platinti tai, kas neleidžiama“, turintis akivaizdžių sąsajų su žodžiu *knygnešys*, *-ė* „Lietuvoje spaudos draudimo metu (1864–1904 m.) užsienyje spausdintų knygų gabentojas per sieną ir jų platintojas“ (BŽ). Daugiausia tokių dūrinių sukurta ir pasiūlyta pandemijos metais, kai siekiant saugoti žmonių sveikatą atsirado įvairių ribojimų ir suvaržymų.

Tarp aptariamų naujadarų – priesagų vedinių – nemažą grupę sudaro asmenų pavadinimai su priesaga *-ininkas*, *-ė*, kuriais vadinami kokių nors idėjų, projektų ar pažiūrų šalininkai: *vytininkas*, *-ė*, *bunkerininkas*, *-ė*, *kalvelininkas*, *-ė* „Lukiškių aikštės memorialo projektų šalininkai“ (2017), *vamzdininkas*, *-ė* „menotyrininkai ir menininkai, kurių pažiūros artimos „Krantinės arkos“, arba Vamzdžio, kūrėjų pažiūroms“ (2017), *pasmerktukininkas*, *-ė* „kas neatsargiai važinėja elektriniais paspirtukais ir pasmerkia save ar (ir) praeivius traumoms“ (2023).

Atskiriems visuomenės sluoksniams ar grupėms įvardyti pasidaryta vedinių su priesaga *-uomenė*: *švaistuomenė* „ką nors švaistanti bendruomenė“ (2017), *bosuomenė* „vadinamųjų bosų bendruomenė“ (2017).

Pasitelkus dažną Lietuvos vietovardžių priesagą *-iškės* susikurta vedinių, apibūdinančių tam tikrų vietovių aplinkotvarkos problemas: *Šiukšliniškės* iron. „apšiukšlintas gyvenamasis rajonas (turimos galvoje Vilniaus Viršuliškės)“ (2018), *Betoniškės* iron. „išbetonuota buvusi Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios žalioji aplinka“ (2019) (semantiškai artimas tų pačių metų rinkimuose nugalėjusiam žodžiui *trinkelizacija*; plg. dar Kęstučio komentarą *Betoniškės* ir *Trinkeliškės* prie įrašo apie *Betoniškes* Metų žodžio feisbuko paskyroje).

Metų žodžių siūlytojai ne kartą yra teikę renginių, švenčių pavadinimų su

priesagomis *-inės, -ynės*: *Šmėklinės* „Visų šventųjų išvakarėse (spalio 31 d.) švenčiama šventė“ (2017), *Vanaginės* „partizano Adolfo Ramanausko-Vanago perlaidojimas ir pagerbimas“ (2018), *Kaukynės* „mitologizuotas renginys, siejantis mitinį lietuvių personažą kauką su apsauginių kaukių nešiojimu per koronaviruso pandemiją“ (2020).

2018 m. sukurtas naujadaras *Vanaginės* komentuotas taip: „Greta *Vaižgantinių*, jau užfiksuotų naujažodžių duomenyne, prasmingas ir reikalingas naujadaras; gyvuos, jei susiklostys tradicija kurią nors dieną pagerbti partizanus apskritai / Vanagą konkrečiai; tuolab vanagai – vienas iš partizanų sinonimų“ (komentarą parašė Virginijus).

Plačiau aptartinas *Kaukynėmis* pavadintas renginys. *Kaukynės* – tai 2020 m. rugpjūčio pabaigoje vykusio šiuolaikinės baltų kultūros festivalio pavadinimas. Festivalio rengėjai šaknį *kauk-* susiejo su trimis žodžiais: daiktavardžiais *kaukė, kaukas* ir veiksmažodžiu *kaukti*. Šios sąsajos atspindėjo renginio programoje. Joje nurodyta renginio tema: *kaukai ir kaukės*, sutartinių vakaras pavadintas *Kaukime vilkais*, o vaikų žaidimams skirta vieta – *Kaukučių šėlionėmis*.

Dar viena didoka siūlytų naujadarų grupė – įvairius daiktus ar priemones pavadinantys priesagos *-ukas* vadiniai: *banquotukas* „greičio mažinimo kalnelis“ (vad. „gulintis policininkas“) (2017), *patiktukas* „jaustukas, vaizduojantis aukštyn iškeltą nykštį, socialiniame tinkle vartojamas patinkančiam objektui pažymėti“ (angl. *like*) (2017), *primintukas* „sutartinis ženklas, primenantis, ką reikia daryti“ (raštelis ant veidrodžio, žadintuvo melodija ar pan.) (2017), *vardinukas* „žaislas ar vaikui skirtas daiktas su užrašytu to vaiko vardu“ (2017). Vis dėlto ne vienam iš šių įdomių naujadarų nebuvo lemta patekti į balsavimo dešimtukus, nes ne visi atitiko svarbiausią Metų žodžio rinkimų reikalavimą: „Metų žodis – metų ženklas.“

Kaip buvo sukurtas žodis Radarom!, pasakoja Mantas Velykis. Karinos Kropaitės nuotr.

Žodžių siūlymai ir jų komentarai

Į Metų žodžio ir Metų posakio balsavimo dešimtukus pakliūva komisijos atrinkti žodžiai ir posakiai. Sudarant tuos dešimtukus dažnai tenka stabelėti prie žodžius ar posakius teikiančių žmonių komentarų, pasigilinti į ten dėstomus argumentus.

Pavyzdžiui, 2017 m., pradėjus siūlyti kandidatus, Inga feisbuke atkreipė dėmesį į plintančius veiksmazodžius su priešdėliu *į-*:

Inga: Dabar madinga kurti ir vartoti visokius gremėzdiškus žodžius su priešdėliu - *į: įveiklinti, įpaveldinti*. Aš galvoju, kad mūsų kontekste labai tiktų žodis *įsmegeninti*. Ypač tam tikruose sluoksniuose...

Iš šio siūlymo išsivyniojo komentarų gija:

Rugilė: Įgalinti. Brrr, visur jau prilipęs.

Eglė: Įpaveldinti reikia tokius įsmegenintus žodžius!

Asta: Oi, Inga, o ką įsmegeninti tokiu atveju, jei kai kur šito išteklio nėra?

Tais pačiais metais Metų žodžio feisbuko paskyroje paminėjus Helovino

pavadinimo variantą *Šmėklinės*, imtą vartoti 2016–2017 m., užsimezgė toks komentatorių pokalbis:

Vaiva: Šmėklinės, tik Šmėklinės! Lietuviškesnio naujadaro seniai besu girdėjusi.

Nijolė: Šmėklinės yra tobula.

Aldona: Jau seniai siūloma vartoti žodį *Šiurpnaktis*. Gaila, kad neskaitoma, negirdima, nebandoma įtraukti į kalbą. (Laiške rinkimų organizatoriams komentaro autorė priminė ir dar vieną šios šventės pavadinimą – *Pagauginės*).

Arūnas: Tikrai geras naujažodis. Einam pašmėklauti.

Kaip atskira komentarų rūšis minėtini komentarai, kuriuose aptariami tiesiogiai su kalba susiję dalykai, pavyzdžiui, leksikos madų kaita:

Ramūnas: Dar prieš pusmetį buvo madinga sakyti „diskursas“ ir „naratyvas“. Mados kinta – „algoritmas“ valdo (2020).

Komentatoriams svarbu ir kalbos taisyklingumas. Metų žodžio feisbuko paskyroje paminėjus *nuotolį*, atsirado toks komentaras:

Dalia: Bus proga išmokti rašyti (2020).

Kai kurie komentarai – tarsi žodžių kūrybos laboratorija. Kaziui pasvarsčius, kuo būtų galima pakeisti *influencerį*, pasipylė įvairiausių variantų: *įtakūnas* (Haroldas), *įtakorius*, *įtakuoelis* (Sigitas), *paveikėjas* (Petras), *įtakišius* (Domantas), *įtakuoelis* (Audrius), *įtakovas* (Paulina Eglė), o viską apibendrina Povilo komentaras:

Povilas: Skirtingi jie visi. Yra gan solidūs įtakoriai, būna įkyrių įtakišių, simpatišku, bet naivokų įtakaičių. Apie madingas drapanas, makiažus ir (ne)dailius vaikus išpūdžiais dalinasi įtakutės bei įtakiukės. Politikos klausimais darbuojasi stambaus kalibro įtakūnai. Na, o parapijiniai smulkiažuveliokai – tai įtakiuliai, įtakiukai ir jaunesni – įtakyčiai. [...]

Įtakėlytukai – patys nuostabiausi. Jie dalinasi gėlytėmis, kavutėmis, katukais bei dailiai surimuotomis išmintytėmis apie tai, kad „gyvenimas labai gražus ir spalvingas, bet mes nemokame susireguliuoti spalvų distanciniame gyvenimo pultelyje“ ir pan. (2021).

Dauguma šiame komentaru sraute atsiradusių naujadarų padaryti prie kamieno *įtak-* pridėjus asmenų pavadinimų priesagas. Vienas naujadaras su prietaisų, įrankių pavadinimų priesaga *-uoklis* galėtų būti siejamas su kai kurių kompiuterijos specialistų teiktu, tačiau taip ir neprigijusiu *vaizduokliu* „monitorius“.

Kaip vyksta toks pokalbis, kaip raizgosi virtualių komentaru gijos, gerai parodo komentarai prie Povilo įrašo, kuriame autorius siūlo savo sukurtą naujadarą *virtualuomenė* „virtuali bendruomenė“. Pokalbis plėtojamas keliomis kryptimis – kuriami įvairias virtualias ir realias bendruomenes įvardijantys naujadarai, žaidžiama sąskambių ir reikšmių keliamomis asociacijomis (*virtualus - alus, virtas, virsti; tinkluomenė - žvejyba; feisbukuomenė - bukuomenė*), atkreipiamas dėmesys į leksikos madas, vertinama naujadarų reikšmė ir forma:

Povilas: Į **Metų Žodis** gal ir nevertas pretenduoti, tačiau kasdieniam vartojimui galėtų būti visai tinkamas, nes plečiasi ta virtualuomenė ir – kaip sakoma – pagadą daro kaip reikiant!

Linus: ne senjorai ar pensininkai, o branduomenė.

Kęstas: Kažkaip asocijuojasi su „virtualuomenė“.

Povilas: O kas ta tokia?

Raimundas: Mes su draugais, kai alaus iki virtimo prisigeriam, nuolat tampam virtualuomene...

Šarūnas: „Virtualuomenė“ tik plėsis, tačiau tam tikru metu atsiras toks tarpinis variantas, nei virtualus, nei realus. Čia prasidės didžiosios įdomybės.

Irena B.: Vos liežuvio nenusilaužiau betardama. Va, tik reikia atsargiau, nes bus kaip su žodžiu „tvarus“.

Povilas: Tvaruomenė dabar labai išsirutuliojusi. Juduomenė šiek tiek mažiau, bet irgi kietai laikosi.

Kęstas: Ta juduomenė kažkokia daugiaprasmė...

Povilas: Ta, kuri judumą išpažįsta. Jokio multiprasmiškumo.

Irena F.: O gal tinka ir virtualmenė.

Povilas: Arba virtuomenė... Tik su virtuve gali asocijuotis.

Valdas: vertas, vertas, kukluomenės atstove! [reakcija į pirmąjį Povilo įrašą].

Povilas: Tinkluomenė painiosis su žvejyba.

Rasa: Sunku išstarti. Geriau tiesiog internetuomenė.

Povilas: Ir jos priešingybė – gyvuomenė.

Linas: internetuomenė, feisbukuomenė, o be feiso tik bukuomenė.

Povilas: Tie, kur vietoj profilių nuotraukų susisiekiama priemonės arba gyvūnai.

Virgina: Superinis žodis. Virtualuomenę sudaro feisbukuomenė, instagruomenė, tiktokuomenė ir kita soctinkluomenė.

Povilas: Jutūbiško ir Tiktokiško parapijos.

Virgina: O žmogus, kuris niekur neturi profilio, yra asocialtinklus.

Linas: vaizduomenė, garsuomenė, įsivaizduomenė, komentaruomenė.

Povilas: Buvo dar švaistuomenė, bet atrodo, kad kylant kainoms apsiramino.

Linas: patapo taupuomene.

Povilas: Nuosaikuomene.

Linas: dar yra blaivuomenė ir girtuomenė.

Povilas: Svaiguomenė, kvaišuomenė ir šiaip, be nieko... Kvailuomenė.

Linas: o priemenė, tai visi neapsisprendę.

Povilas: Nežinuomenė.

Eirimas: Nesakykime „Fortkė“; geriau vartokime trumpą lietuvišką žodelytį „mažas kampinis langelis orui įleisti“.

Raimonda: man atrodo, tai tikrai geras pasiūlymas spėriai nykstančiai kalbai praplėsti ir kyla dar naujų apmąstymų, kol tatai išsakai!

Tomas: Čia tik liežuvianusilaužuomenė gali toki žodį vartot!

Onutė: Sakyčiau, puikus naujadaras!

Dauguma šiame komentarų sraute atsiradusių naujadarų pasidaryti prie įvairių kamienų pridėjus asmenų grupių pavadinimams darytis vartojamą priesagą *-uomenė*, taip pat dar kartą prisimintas darusis vietų pavadinimų su priesaga *-iškės* modelis.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tokių spontaniškų žaidybinių naujų žodžių kūrybos procesų dalyviai remiasi būdingais, populiariausiais lietuvių kalbos žodžių darybos modeliais ir naudojami tradicinėmis lietuvių kalbos žodžių darybos priemonėmis.

Posakių sąrašai ir komentatorių kalbinė kūryba

Pagrindinis aptariamoms rinkimams teikiamų kalbos elementų – žodžių ir posakių – skirtumas yra toks: į rinkimų sąrašus patenkančių žodžių yra ir naujai sukurti, ir seniai vartojami, o didžioji dalis posakių yra nauji. Atidžiau žvelgiant į naujus posakius ryškėja svarbus dalies posakių bruožas – intertekstualumas, t. y. ryšiai su įvairių sričių tekstais, visokiais kultūros reiškiniiais. Ypač daug tokių posakių ir jų komentarų atsirado reaguojant į labiausiai visuomenę sukrėtusius dalykus – koronaviruso pandemiją ir Rusijos pradėtą karą Ukrainoje.

Vertinant posakius ir jų komentaruose minėtas frazes kilmės požiūriu galima skirti kelias šių kalbos elementų grupes: frazeologizmų, patarlių, priešodžių, literatūros kūrinių fragmentų, populiarių frazių perdirbinius, sąskambių paieškas, bandymus rimuoti. Apie tokią kalbinę kūrybą jau ne kartą rašyta (Urnėžiūtė 2021 ir kt.), tad čia bus aptartos tik dvi gausiausios šios rūšies pavyzdžių grupės.

Lietuvių ir kitų tautų frazeologizmų, patarlių, priešodžių perdirbiniai

Parodykime virusui ragus – socialinėje reklamoje #LiekameNamie nauja reikšmė „nepasiduoti, atsispirti“ pavartotas frazeologizmas *(pa)rodyti ragus* „priešintis, ožiuotis, būti neklusniam“ (Fže), susietas su vizualia raiška: aktorių kartojamais grupės *The Roop* šokio judesiais (2020);

Tas ne virusas, kuris nesvajoja tapti koronavirusu – perdirbta patarlė *Blogas kareivis, kuris nesitiki tapti generolu* (eLPP) atspindi nuogąstavimą dėl sparčiai plintančio iki tol mažai kam girdėto viruso (2020);

Covid, Covid, bėk iš kiemo – perkurta Užgavėnių skanduotė *Žiema, žiema, bėk iš kiemo* perteikia viltį, kad atėjus pavasariui sumažės užsikrėtimų koronavirusu (2020);

Devyni amatai, dešimtas karantinas – perdirbta patarlė *Devyni amatai, dešimtas badas*, apibūdinanti kelis darbus dirbantį žmogų, tokį, kuris visų darbų stveriasi, bet nė vieno nepadaro (eLPP), išreiškia požiūrį į karantiną, apribojantį tokių daugiadarbių galimybes (2020);

Nuotolinėj girioj nuotoliniai vyrai / Nuotolinę girą nuotoliniu būdu gėrė – perkurta greitakalbė *Geri vyrai geroj girioj gerą girą gerai gėrė* atspindi bendravimo ribojimus per karantiną (2020);

Ėjo vaikučiai į mokyklėlę - / Teams, teams, teams, / Zoom, zoom zoom, į mokyklėlę! – perdirbtu vaikų dainos „Plaukė žaselė per ežerėlį“ posmu humoristiškai apibūdinamas per karantiną vykęs nuotolinis ugdymas (2021);

Per Zeneca ad Astra – perkurtą Lucijaus Anėjaus Senekos posakį *Per aspera ad astra* „per kančias į žvaigždes“ galima sieti su palengvėjimu, kurio tikėtasi pradėjus skiepijimą vakcina *Astra Zeneca*, arba su dalies gyventojų baime, kad pasiskiepijus kyla pavojus iškeliauti į aną pasaulį (2021);

Putinas atvėrė Banderos skrynią – graikų mitologijos posakis *Pandoros skrynia* „bėdų ir nelaimių šaltinis“, į kurią įtraukta ukrainiečių nacionalinio judėjimo organizatoriaus Stepano Banderos (1909–1959) pavardė, atspindi nuomonę, kad Vladimiro Putino valdomos Rusijos pradėtas karas ukrainiečių neišgąsdino, bet pažadino jų nacionalinius jausmus, ir tai atneš nesėkmę Rusijai (2022);

Visi keliai veda į Hagą – perdirbtu lotynišku posakiu *Visi keliai veda į Romą* (plg. lot. *Omnes viae ducunt Romam*) išreiškiamas reikalavimas, kad Vladimiras Putinas ir jo šalininkai būtų teisiami Tarptautinio Baudžiamojo Teismo (2022);

Dėl bairaktaro ir akmuo kruta – perdirbta patarlė *Darbymety ir akmuo kruta*, kuria apibūdinamas metas, kai visi labai dirba (eLPP), apibūdinamas Lietuvos gyventojų įsitraukimas į Andriaus Tapino bairaktaro pirkimo Ukrainai akciją (2022);

Dėk eurą prie euro, sudėsi bairaktarui – patarlių *Dėk grūdą prie grūdo, pripilsi aruodą; Dėk skatiką prie skatiko, sudėsi ir rublį ir pan.*, kuriomis skatinama

taupyti (eLPP), pagrindu sukurtas naujas posakis atsirado vykstant minėtai bairaktaro pirkimo akcijai (2022).

Gerai žinomų frazių, šūkių, kultūros reiškinių fragmentų perdirbiniai

Esam tik nusipelnę gyventi geriau, o gyvensim vėliau – ironiška 2000 m. Naujosios sąjungos rinkimų šūkio parafrazė, kuria pašiepiami politikų skelbiami gerovės pažadai (2018);

Gerai vaikai tėvų nelanko – vienas iš pirmojo karantino socialinės reklamos šūkių, kuriuo siekta riboti susibūrimus per Velykas bei Motinos dieną, ir *Gerai vaikai kapų nelanko* – jo perdirbinys prasidėjus antrajam karantinui, kai skatinta vengti susibūrimų per Vėlines (2020);

Su kuo sutiksi tu Naujus metus / Su tuo ir nustos tu jausti kvapus – humoristinis populiarios dainos perdirbinys, atspindintis reikalavimą vengti susibūrimų per pandemiją (2020);

Prie karantino buvo geriau – pirmojo karantino apibūdinimas, juokais siejamas su praeities aukštinimu, plg. *Prie Smetonos...*, *Prie ruso...*, *Prie sovietų...* ir pan. (2020);

Iš visų menų mums svarbiausias kirpimas – ironiškas požiūris į skirtingus karantino reikalavimus: kirpykloms leista dirbti, kultūros įstaigoms – ne (parafrazuotas Lenino teiginys: „Kol liaudis tamsi ir beraštė, iš visų menų mums svarbiausias kinas“) (2021);

Gulbių ežeras, sulaukti „Gulbių ežero“ – prasidėjus karui Ukrainoje atsiradęs posakis, siejamas su valstybinės SSRS televizijos tradicija pasimirus kuriam nors aukštam pareigūnui nutraukti programą ir transliuoti Piotro Čaikovskio baletą „Gulbių ežeras“. Šio baletto pavadinimas imtas vartoti kalbant apie laukiamą Rusijos valdžios žlugimą ir apskritai reiškiant santykį su rusų kultūra (2022);

Stebuklas prie Riešės – posakis, atsiradęs komentuojant savivaldos rinkimus Vilniaus rajone, kur meru išrinktas ne ilgus dešimtmečius valdžiusios Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos, bet Lietuvos socialdemokratų partijos kandidatas (plg. posakį *stebuklas prie Vyslos* – taip pavadintas 1920 m. rugpjūtį, Žolinės savaitę, vykęs Varšuvos mūšis) (2023);

Senus bebrus keičia jauni – išplėstu posakiu *seni bebrai* „korumpuoti

nomenklatūros atstovai“ ironiškai apibūdintas kai kurių jaunosios kartos politikų palaikomas nepotizmas valstybės valdomose įmonėse) (2023).

Kalbos stebėsenos ir kalbinės kūrybos laboratorija

Socialiniuose tinkluose diskutuojant dėl siūlomų Metų žodžio ir Metų posakio rinkimų kandidatų bei platesniais straipsneliais pristatomų balsavimo dešimtuku, vyksta įdomių spontaniškos kalbinės kūrybos ir kalbos reiškinių vertinimo procesų. Ši kalbinė kūryba dažnai yra susijusi su poreikiu perteikti emocinį gyvenamojo meto aktualijų vertinimą. Pagrindiniai tokiomis aplinkybėmis atsirandančių naujų žodžių kūrybos įrankiai yra būdingi, populiarūs lietuvių kalbos žodžių darybos modeliai ir tradicinės lietuvių kalbos žodžių darybos priemonės. Vienas iš naujų posakių atsiradimo būdų – lietuvių ir kitų tautų folkloro, literatūros, kultūros reiškinių fragmentų perdirbiniai. Tad Metų žodžio ir Metų posakio rinkimai yra gyva ir nuolat atsinaujinanti kalbos stebėsenos ir kalbinės kūrybos laboratorija.

Literatūra ir šaltiniai

Aleksaitė A. 2024: Kas kuria naujus žodžius: visuomenė ar kalbininkai? Prieiga internete:

<https://pasauliolietuvis.lt/kas-kuria-naujus-zodzius-visuomene-ar-kalbininkai/>

Aleksaitė A., Urnėžiūtė R. 2020: Pandemžodžiai Lietuvoje ir svetur. *Gimtoji kalba* 4, 17-22.

BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Vyr. red. Danutė Liutkevičienė. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. Stasys Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2017. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

eLPP – *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Prieiga internete: <https://archyvas.lti.lt/eLPP/>

eVLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga internete: www.vle.lt

FŽe - *Frazeologijos žodynas*. Rengė Irena Ermanytė, Ona Kažukauskaitė, Gertrūda Naktinienė, Jonas Paulauskas (red.) Zita Šimėnaitė, Angelė Vilutytė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001, XVIII, 886 p., elektroninis variantas, 2015. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/frazeologijos-zodynas/>

Kuzavinis K. *Lotyniški posakiai ir sparnuoti žodžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

LKND - Rita Miliūnaitė, Agnė Aleksaitė. *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*. Tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m. Sudarytoja Rita Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujazodziai/naujienos>

LKŽe - *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I-XX, 1941-2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. Programuotojai: Evaldas Ožeraitis, Vytautas Zinkevičius. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>

Murmulaitytė D. 2019: Lietuvių kalbos sudurtinių daiktavardžių naujadara ir bendrinės kalbos normos, *Baltų filologija* XXVIII (2) 107-122. Prieiga internete: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/BF/BF28-2/BF-28-2-03-Murmulaityte.pdf

Urnėžiūtė R. 2021: Metų žodžio ir Metų posakio rinkimų užkulisiai, arba kalbinė kūryba kaip atsakas į pasikeitusį gyvenimą. Prieiga internete: [https://www.alfa.lt/straipsnis/50436611/metu-zodzio-ir-metu-posakio-rinkimu-uzkulisiai-arba-kalbine-kuryba-kaip-atsakas-i-pasikeitusi-gyvenima-/](https://www.alfa.lt/straipsnis/50436611/metu-zodzio-ir-metu-posakio-rinkimu-uzkulisiai-arba-kalbine-kuryba-kaip-atsakas-i-pasikeitusi-gyvenima/)

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.